

Анна Білоус

Київський національний університет імені Т. Шевченка, Україна

ЩОДО ОСОБЛИВОСТІ РИТОРИЧНОГО АНАЛІЗУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ

Anna Bilous

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

FEATURES OF THE RHETORICAL ANALYSIS OF INTERNET-DISOURSE

The article approaches to understanding the concept of internet-discourse in humanities. Based on establishing the specific use of rhetorical modes *logos*, *ethos* and *pathos* in internet-communication demonstrates the features of rhetorical analysis of internet-discourse. An analysis of approaches to understanding the concept of Internet-discourse, found that modern studies used these approaches to the study of Internet-discourse: cognitive, semiotic, and psycholinguistic. Thus, there is a simultaneous study of the functioning and language, and strategies and forms of influence on the participants of communication. Establish major classical equivalents understanding modes: *pathos* – emoticons, *logos* – memes, *ethos* – trolling.

Key words: discourse, online discourse, rhetorical modes, communication.

Проблема інтернет-дискурсу як унікального та специфічного явища в останні роки все активніше досліджується майже всіма науками. Разом з тим, проблематичним є навіть саме витлумачення поняття «Інтернет». Так, Дж. П. Барлоу, вважає Інтернет простором свободи і незалежності нового покоління людей. Деякі теоретики інформаційного суспільства, зокрема, М. Кастельс, визначають Інтернет, фіксуючи в першу чергу його соціальні характеристики. М. Маклюэн, стверджує, що Інтернет пов'язаний з процесами кооперації та об'єднання, властивими комунікації в такому середовищі.

Виступаючи з критикою теоретиків інформаційного суспільства, Д. Іванов пов'язує з Інтернетом процес інтенсифікації комунікації¹. В. Тарасенко робить акцент на нестабільності у віртуальності всесвітньої мережі, говорячи про неї як про культурну реальність і пропонуючи розглядати її з позиції системного підходу. С. Парінов розглядає Інтернет як сферу комунікації між людьми, яка будується на принципах колективізму, комфортності і довіри². Є. Русанов визначає Інтернет за допомогою категорії віртуальності, що, на його думку, відображає суть цього явища³. С. Херрінг (Herring S.) розглядає комунікацію в інтернет-мережі як таку, що зовсім відрізняється від письмової та розмовної аспектів реалізації спілкування⁴.

Разом з тим можна виділити низку досліджень зазначеної проблематики, які об'єднані загальною назвою критичного підходу. Вони ж схильні витлумачувати Інтернет у культурному контексті як форму, спосіб існування культурного постмодерну. Так розуміє Інтернет І. Калугіна⁵, ототожнюючи його з кунсткамерою, пропонуючи наступні характеристики: як відсутність еталону, аморфність, динамізм. Н. Ахренова пропонує ставитися до Інтернету як до культури постмодерну і визначає його, виходячи з безпосереднього (візуального) досвіду сприйняття⁶.

¹ Іванов, Д. (2004). *Общество как виртуальная реальность. Информационное общество*: Сб. М.: ООО «Издательство АСТ», 13-16.

² Русанов Е. К. (2016). Інтернет-дискурс в дискурсивній парадигмі. *Гуманитарні та юридичні дослідження*, № 1, 214-219

³ Ferrara, K., Brunner, H., & Whitemore, G. (1991). Interactive written discourse as an emergent register. *Written Communication*, 8 (8), 8-34.

⁴ Herring S. S. Computer-Mediated Discourse. <<http://www.let.rug.nl/redeker/herring.pdf>>

⁵ Калугіна, Т.П. (2000). Інтернет як «нова кунсткамера». *Віртуальне простір культури*. Матеріали наукової конференції 11-13 квітня 2000 г. СПб.: Санкт-Петербурзьке філософське товариство, 133-135.

⁶ Ахренова, Н.А. (2009). *Інтернет-дискурс як глобальне міжкультурне явище і його мовне оформлення*: автореф. дис. на соискание степени д-ра філол. наук, 20.

Варто також наголосити на дослідженнях, які хоча і не стосуються інтернет-проблематики напряму, але все-таки є дотичними. Вони присвячені проблемі візуального характеру сучасної культури та представлені такими авторами, як Ф. Джеймсон, Гі Дебор, А. Усманова. Розвідки, спрямовані на виявлення симулятивного характеру сучасних мас-медіа та Інтернету, розроблялися у дослідження Ж. Бодріяра, С. Жижека. Чимало уваги приділялося конститутивній властивості віртуальності, яка докладно вивчалася вченими Н. Носовим, Т. Носовим, Є. Ковалевською, Л. Гримак, Ю. Яценко.

Комунікативний, знаково-символічний характер феномена Інтернету зумовлює звернення до сфери філософії та епістемології мови, представленої в роботах М. Бахтіна, Х.-Г. Гадамера, Ч. Пірса, Дж. Серля, Ф. де Сосюра, М. Хайдеггера, Ж. Дерріда та ін.; теорії інтертекстуальності Ю. Кристева. Дискурсна методологія дослідження пов'язана з працями М. Фуко, М. Пеше, Р. Водак, І. Касавіна, І. Сандомирської. У тому числі ця проблематика, так чи інакше, в загальнометодологічному плані присутня в дослідженнях логічного, педагогічного, політичного, рекламного, релігійного дискурсів Л. Альтюсера, Ж. Бодріяра, Т. ван Дейка, М. Фуко, Е. Шейгал та ін.; роботах дослідників дискурсу М. Макарова, Е. Кожем'якіна, Є. Кроткова, Є. Лазарева.

На особливу увагу заслуговують роботи, що знаходяться на перетині власне дискурс-аналізу та психоаналізу, що дозволяє розглянути проблему комунікації і змістоутворення в більшій культурноантропологічній перспективі, прийти до осмислення не тільки дискурсивних процесів, але також до пояснення правил організації дискурсу, що ми знаходимо в роботах Ж. Лакана і С. Жижека.

Мета цієї статті – систематизуючи підходи до розуміння поняття інтернет-дискурсу в гуманітарних студіях, продемонструвати особливість риторичного аналізу інтернет-дискурсу, ґрунтуючись на встановленні специфіки використання риторичних модусів логосу, етосу та пафосу в інтернет-спілкуванні.

В Україні існує певна кількість публікацій, присвячених інтернет-дискурсу, серед яких дослідження Л. Компанцевої, присвячені інтернет-комунікації у лінгвокультурологічному та когнітивно-прагматичному аспектах, та праці О. Горошко, що стосуються тендерних досліджень.

Студіюються лінгвокультурологічні (О. Лутовинова) особливості інтернет-дискурсу, його жанрові формати (Л. Самойленко), мовне оформлення (А. Аврамова). Значну увагу приділено осмисленню таких засадничих понять інтернет-комунікації, як гіпертекст (Н. Коломієць), віртуальний комунікативний простір (Н. Асмус), мовна особистість віртуального комуніканта (М. Рижков) тощо. Усі дослідницькі завдання вирішуються крізь призму дискурсивного підходу, методологічним принципом якого є антропоцентризм – евристичний принцип розгляду мови та мовлення у зв'язку з мисленням людини, що відображає її внутрішній стан, загальнолюдські, національно-культурні, соціальні цінності. Проте багато аспектів комп'ютерного спілкування ще потребують детального висвітлення. Таким чином, аналіз науково-гуманітарної та філософської літератури, присвяченої проблемі інтернет-дискурсу і ряду суміжних тем, дозволяє зробити висновок про необхідність синтетичного, міждисциплінарного підходу до дослідження Інтернет-дискурсу як культурної форми сучасності, об'єднаної єдиною філософською методологією (в тому, чи іншому філософсько-дисциплінарному ракурсі: філософсько-культурологічному, філософсько-антропологічному).

Дискурс – багатозначний термін ряду гуманітарних наук (лінгвістики, соціальної семіотики, політології, філософії, соціології, психології, дисциплін логічного циклу), предмет яких прямо або опосередковано передбачає вивчення функціонування мови. Тому цей термін має різні тлумачення. У лінгвістичній науці висловлюються різні думки з приводу розуміння терміна «дискурс»; існує багато робіт, присвячених трактуванню поняття «дискурс» (М. Фуко, Ж. Дерріда, Ю. Кристева, З. Херріс, І. Гальперін та ін.), розглядаються співвідношення «дискурсу» і «усного/письмового тексту» (Т. ван Дейк, Є. Кубрякова). Загальна теорія дискурсу містить два ключових категоріальних терміна – текст і дискурс, які виконують метатеоретичну функцію для оцінки еволюції і сучасного стану цієї теорії. Сучасному розумінню сутності дискурсу сприяють як роботи, в яких фігурує поняття дискурсу, так і наукові дослідження з теорії тексту.

У найзагальніших формулюваннях дискурс може бути визначений, з одного боку, як смислове поле, а, з іншого – як сконструйована в ньому семіотична реальність, в якій з урахуванням екстралінгвістичних чинників (напр., ситуативного контексту, фонових знань і соціально-особистісних характеристик співрозмовників) за допомогою певних лінгвокогнітивних механізмів мовними особистостями (учасниками дискурсу) інтерпретуються ті чи інші фрагменти

навколишньої дійсності. Як зауважує В. Громова, «дискурс конструє певну версію об'єктів, подій, категорій, проєкцій «Я»»¹.

У межах сучасної антропоцентричної лінгвістики теорія дискурсу є одним з найбільш перспективних наукових напрямів, які базуються на дослідницькому досвіді соціолінгвістики, теорії мовленнєвих актів, психолінгвістики, конверсаційного аналізу, лінгвістики тексту та ін. Як робоче взяли за основу визначення дискурсу, запропоноване В. Карасиком, відповідно до якого дискурс розуміється як текст, занурений у ситуацію спілкування².

Таким чином, дискурс – це текст, що розглядається в момент актуальної включеності в комунікативний акт, у ході взаємодії з контекстом. Дискурс характеризується комунікативною ситуацією, функціями і змістом. Крім того, необхідно враховувати часовий фактор, цілі, результати, мотиви, контекст і сенс. Щодо цих факторів існує безліч класифікацій дискурсу: первинний, вторинний і законсервований; гіпотаксичний, паратаксичний; випереджаючий, одночасний, наступний; генералізуючий, сингулярний; текстуальний; ситуаційний; інтерактивний; контекстуальний.

У соціолінгвістичних дослідженнях інтернет-дискурс розглядають як самостійне явище, що ґрунтується на континуумі усного та письмового дискурсів. Зазначимо, що інтернет-дискурс є не лише вдалим поєднанням обох дискурсів, він має безліч власних унікальних характеристик. Вплив письмового дискурсу проявляється у візуальному контексті. Інтернет-дискурс є письмовою формою комунікації. Така комунікація може бути двох типів: синхронною (різноманітні чати, меседжери) та асинхронною (email, замітка в соцмережах тощо). Вплив усного дискурсу полягає в наявності емоційного вираження, яке існує у вигляді смайлів, емої, наліпок тощо. Також реалізується у наявності голосових повідомлень вбудованих в меседжери. Феррара, Брунер і Уїтмор (1991) використовують термін «інтерактивний письмовий дискурс», щоб охарактеризувати інтернет-дискурс³.

Стрімка інформатизація усіх сфер людського життя наприкінці ХХ-го початку ХХІ-го століття сприяла не тільки створенню і розвитку інноваційних способів подачі, зберігання і пошуку інформації, але і формуванню нового унікального соціокультурного і лінгвістичного середовища і реальності, яка активно формується з розвитком мережі Інтернет. Крім того, розвиток комп'ютерних і телекомунікаційних систем, конвергенція обчислювальної техніки, засобів зв'язку і комунікацій радикально змінює дискурсивний ландшафт культури⁴. Ці тенденції нівелюють відмінності між вербальним і письмовим дискурсом і формують базис для створення абсолютно нового типу дискурсу – *віртуального*. На сучасному етапі саме Інтернет асоціюють з віртуальною реальністю. На відміну від комп'ютерного моделювання (створення комп'ютерних віртуальних світів), Інтернет має ключову властивість, яка сприяє повсякденному сприйняттю його як віртуальної реальності. Це спілкування на відстані, опосередкованими комп'ютерними пристроями, що можливо завдяки комунікативним і комутаційним властивостям мережі Інтернет. Ця можливість може розглядатися як новий вимір інтерсуб'єктивності, що визначає простір і створює реальність. Однак, мережа Інтернет далеко не вичерпується тими видами діяльності, які можуть бути інтерпретовані в межах теорії симулякрів або теорії децентрації. Досить велика кількість користувачів ніколи не брали участь у створенні симулякрів, і Інтернет не є для них приводом по-новому поглянути на власну ідентичність або ідентичності. Інтернет – це, перш за все, інформаційна мережа або система комунікацій, яка використовується для реалізації найрізноманітніших видів діяльності^{5 6 7}.

¹ Громова, О.В. (2016). Значение аналитического дискурса для осознания экзистенциальных категорий. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*, вип. 1, 41-48.

<http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2016_1_8>

² Карасик, В.И. (2012). *Языковая матрица культуры*. Волгоград: Парадигма, 448.

³ Ferrara, K., Brunner, H., & Whittemore, G. (1991). Interactive written discourse as an emergent register. *Written Communication*, 8 (8), 8-34.

⁴ Ажимов, Ф.Е., Шульмин, И.А. (2016). Специфика интернет-дискурса в контексте постметафизического проекта Ж. Деррида. *Историко-философский экскурс*, №12, 110-116.

⁵ Галичкина, Е.Н. (2001). *Специфика компьютерного дискурса на английском и русских языках (на материале жанра компьютерных конференций)*: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.20. Астрахань, 21.

⁶ Горошко, О.И. (2009). *Гендерні аспекти інтернет-комунікацій*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. соціол. наук: спец. 22.00.04, 35.

⁷ Калугина, Т.П. (2000). Интернет как «новая кунсткамера». *Виртуальное пространство культуры*. Материалы научной конференции 11-13 апреля 2000 г., СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 133-135.

Поняття інтернет-дискурсу – досить молоде. У сучасній науковій літературі, яка стосується його вивчення, зустрічається чимало варіацій: інтернет-комунікація, електронна комунікація, комп'ютерно-опосередкована комунікація, віртуальна комунікація, комп'ютерна комунікація, комп'ютерний дискурс, віртуальний дискурс, електронний дискурс, комп'ютерне спілкування, мережева комунікація, online-комунікація. При цьому, серед дослідників немає єдності у поглядах щодо виокремлення ознак та жанрів спілкування в Мережі.

Парадигмальні особливості поняття інтернет-дискурсу в роботі поділені на дві групи: властивості першого порядку, що характеризують віртуальний дискурс як когнітивно-комунікативний простір особливого типу (електронний канал зв'язку, гіпертекстуальність, симулякрність), і породжувані ними властивості другого порядку (глобальність, дистантність, уривчастість заповнення інформаційних лакун, візуалізація, дескриптивна, інтердискусивна, контекстно-ситуативна обумовленість, переважна анонімність і добровільність контакту, неоднорідність тимчасового зазору між думкою й її вербалізацією, а також тенденція до оралізації).

Підкреслимо, що не можна поставити знак рівності між поняттями «інтернет-дискурс» та «віртуальний дискурс», «комп'ютерний дискурс», «електронний дискурс», «мережевий дискурс». Наприклад, категорії «комп'ютерний дискурс» і «електронний дискурс» можна вважати синонімами, які позначають текст, у контексті комунікативного акту, що реалізується за допомогою електронних засобів зв'язку, а точніше, за допомогою комп'ютерної техніки або мобільних гаджетів. Під поняттям «Інтернет-дискурс» розуміють комунікативну взаємодію в глобальній мережі Інтернет, а «мережева дискурсивна практика» – як спілкування у всесвітній павутині, так і в інших типах мереж, у тому числі, і в локальних, корпоративних і т. д. Можна зробити висновок, що ці типи дискурсу складаються «в гіпер-гіпонімічних відносинах» і в якості характеристичної риси включають вказівку на певний електронний засіб зв'язку, який генерує комунікативне середовище.

Найбільш коректною, на наш погляд, є думка С. Парінова, відповідно до якої інтернет-дискурс є поєднанням різностильових елементів, включення розмовних слів і зворотів, елементів мовної гри, використання фразеологізмів різних структурних типів, вживання слів у складі описових визначень, конотативних слів і словосполучень, що побічно відображають оцінку описуваного явища¹. Отже, ґрунтуючись на вищевикладеному, будемо виходити з того, що дискурс функціонує у двох реальностях: віртуальній і реальній. Бурхливий розвиток електронних технологій дозволяє удосконалювати і розвивати способи комунікації, пов'язані з електронними технологіями. До того ж, основна відмінність віртуальної реальності від справжньої полягає у відсутності будь-якої сили впливу з боку віртуальної реальності на справжню реальність, оскільки остання є основою виникнення віртуального середовища, що створює умови для виходу спілкування за його природні межі.

Дискурс існує, перш за все, і головним чином, у текстах, але таких, що містять специфічний лексикон, особливі правила слововживання, динамічне словотворення. Це – «можливий (альтернативний) світ», причому можливий світ як у філософському, так і логічному розумінні (Ю. Степанов). У нашому випадку, світ Інтернету, що динамічно розвивається та характеризується особливим інтернет-лексиконом, семантичними процесами в лексиці, особливостями слововживання і синтаксису, також виступає можливим світом.

Різноманітні жанри спілкування в Інтернеті є реалізацією інтернет-дискурсу, оскільки тут має місце мовленнєве вираження когнітивного процесу сприйняття певної концептосфери (Інтернет, в його окремих проявах – концептах). На користь цього говорить низка прагматичних, соціокультурних, психологічних чинників, опис цілеспрямованої соціальної дії мовлення, виявлення емоційного ставлення до певного концепту, інтерпретація оцінки цього явища, декодування засобів формування певної думки про описувану подію або явище, дешифрування чинників спонукання учасника комунікації до певних дій і реакцій.

Будучи одним з типів електронного дискурсу, інтернет-дискурс має такі самі риси, проте у нього наявні власні особливості, які й є предметом нашого дослідження. Тексти, що є різними жанрами інтернет-дискурсу, і лексичні одиниці є продуктом процесу породження і об'єкту інтерпретації, в той час як інтернет-дискурс є лінгвістичним феноменом, частиною (продуктом) якого є текст. Можна припустити, що аналіз тексту є частиною аналізу дискурсу, який включає

¹ Парінов, С. (2014). Истоки Интернет цивилизации. *Internet*, №15, 11.

соціальні умови, які спричиняють породження і сприйняття тексту, ментальні процеси й інші екстралінгвістичні чинники (Н. Фейрклау, Є. Кубрякова, О. Александрова).

Інтернет-дискурс є процесом створення тексту в сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними факторами, цілеспрямованою соціальною дією, що включає взаємодію людей і механізми їх свідомості – когнітивні процеси¹.

За словами Є. Галічкіної, інтернет-дискурс, «будучи багатожанровим функціональним різновидом публічного монологічного та діалогічного мовлення, характеризується цілою низкою специфічних комунікативних засобів. Своєрідність мовленнєвого спілкування учасників комп'ютерної комунікації полягає не тільки у використанні професіоналізмів, але і в комбінації лексичних одиниць, що належать до різних стилів і реєстрів, утвореним відповідно до прагматичних установок і мети спілкування в комп'ютерній мережі»².

Для інтернет-дискурсу не працює схема «агент-клієнт», яка традиційно використовується для характеристики інституціонального дискурсу, так як відносини між комунікантами часто рівноправні³. Також характерна відсутність видимої соціальної, гендерної та вікової градації (чого неможливо уникнути в переважній більшості видів дискурсу). Ця градація замінюється певною розробленою моделлю поведінки.

До того ж, інтернет-дискурс обмежений технічними можливостями (наявність у комуніканта комп'ютера, доступу в Інтернет) і людським фактором (знаходження співрозмовника в цей момент у мережі і його перебування на певному ресурсі). Але, будучи штучно створеним комунікативним середовищем, інтернет-дискурс, по суті, умовний і не має часових і просторових меж, він дозволяє взаємодіяти один з одним користувачам, незалежно від їх географічного положення та часового поясу.

В інтернет-дискурсі функціонують власні жанри, в яких реалізуються як загальні, так і індивідуальні властивості, характерні виключно для цього типу дискурсу. Лексика Інтернету має риси як письмового, так і усного різновиду мови; зберігає в собі деякі риси технічного жаргону, але також наповнена загальноживаною лексикою, формується за принципами утворення неформальної лексики. Це деякою мірою зумовлено специфікою використання цієї лексики, а також соціокультурними чинниками її виникнення і поширення.

Через такий особливий статус лексики в мережі Інтернет, незаперечної важливості її дослідження і представленого ним величезного інтересу для вчених необхідний комплексний підхід до її вивчення, що включає в себе елементи різних наукових підходів: лінгвістичного, літературознавчого, культурологічного, етнографічного та інших. Одним з таких комплексних підходів може служити підхід, методологічно прийнятий в лінгвокультурології.

Наприклад, процеси, що відбуваються сьогодні в медіасфері досить переконливо, на наш погляд, свідчать про те, що феномени «третьої природи» (віртуальної реальності) створюють свій особливий світ, який не зводиться до явищ «другої природи» до світу артефактів. Зокрема, інтенсивна «дигіталізація», що захоплює сьогодні практично всю медіа сферу, тобто переклад інформації в цифрову форму, демонструє нам, що інтернет-дискурс, який успішно популяризується в мережі, який набуває сьогодні статусу мови масових комунікацій, вже не може розглядатися лише як щось таке, що технічно відрізняється від традиційних форм міжособистісного спілкування – від класичного письма і природної мови.

За визначенням Ф. Ажимова, І. Шульміна, специфіка інтернет-дискурсу носить онтоко-онтологічний характер⁴. Онтичний вимір – це символічна діяльність користувачів, здійснювана за допомогою різних типів знаків (аудіальних, вербальних, графічних і т. д.). На цьому рівні письмо і мовлення розуміються тривіально, в межах буденної свідомості, а термін «дискурс» є синонімом терміна «мова». На онтологічному рівні дискурс уподібнюється «прото-письму». Наприклад, у кібернетичному ракурсі «прото-письмо» є двійковою системою числення, яка шляхом

¹ Ажимов, Ф.Е., Шульмин, И.А. (2016). Специфика интернет-дискурса в контексте постметафизического проекта Ж. Деррида. *Историко-философский экскурс*, №12, 110-116.

² Галичкина, Е.Н. (2001). *Специфика компьютерного дискурса на английском и русских языках (на материале жанра компьютерных конференций)*: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.20. Астрахань, 21.

³ Галичкина, Е.Н. (2001). *Специфика компьютерного дискурса на английском и русских языках (на материале жанра компьютерных конференций)*: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.20. Астрахань, 22.

⁴ Ажимов, Ф.Е., Шульмин, И.А. (2016). Специфика интернет-дискурса в контексте постметафизического проекта ж. деррида. *Историко-философский экскурс*, №12, 111.

комбінаторики парних елементів передає деякий позитивний зміст (інформацію). Цей зміст є перетвореною формою «коду» інтернет-дискурсу, а не вираженням інтенцій користувачів.

Отже, можливо, стверджувати, що інтернет-дискурс є постметафізичним проектом, оскільки, на відміну від традиційних видів комунікації цей феномен не є формою подання сутнісного і логосом буття, а виступає механізмом абсолютного розрізнення¹. Таким чином, інтернет-дискурс є яскравим прикладом метафізики Відсутності, альтернативній класичній метафізиці Присутності.

Поєднання стратегій дослідження (діалектичного, психоаналітичного та дискурс-аналізу) дозволяє нам розглядати інтернет-дискурс не тільки як соціальну технологію, але і як *дискурсивне явище*, зв'язавши його з практиками самореалізації. Трактуювання інтернет-дискурсу як феномена, що виник на перетині епох модерну і постмодерну зумовило звернення до необхідності експлікації тих знаково-комунікативних форм, які передували Інтернету. Цю дослідницьку процедуру можна назвати «культурною археологією» (соціогенезис), висновки якої свідчать про те, що самореалізація людини в епоху Античності локалізована рамками політичного та педагогічного дискурсів. У середні віки вона була обмежена релігійним, педагогічним і військовим дискурсом; а в епоху Нового часу педагогічним, політичним і економічним дискурсом. Для сучасності (постмодерну) властиве поєднання дискурсів педагогічного, політичного і рекламно-медійного. Специфіка останніх полягає в їх словесно-образному характері, що пов'язано з візуальним характером сучасної культури, а також посиленням тенденції відчуженості й автономності образу себе в символічному.

Практики самореалізації, вони ж – дискурсивні механізми компенсації травматичності суб'єкта (Ж. Лакан), локалізуються в дискурсі педагогіки, політики і реклами. Практики автосуб'єктивізації в межах педагогічного дискурсу слід розглядати, як самоосвіту, яка полягає в самоконструюванні цілісного образу суб'єкта за допомогою пізнавальної активності в просторі Інтернет здійснюваних аспектах професійної сфери, соціокультурної спільності, визнання власної унікальності – окремоті.

Специфіку самореалізації в межах політичного дискурсу можна виразити за допомогою поняття інтерпеляції (Л. Альтюсер). У цьому випадку «бути суб'єктом» як чогось єдиного означає практику саморозпізнавання за допомогою ідеології. Суть самореалізації криється у «відповіді» на «запит» влади, який наразі триває дискурсивно. Нею (відповіддю) є «обертання» суб'єкта, тобто ототожнення з образом, пропонуваним або таким, що нав'язується ідеологією. Практики самореалізації центровані рекламно-медійним дискурсом слід розглядати в аспекті проблеми інтенсифікації споживання, або «спокуси» (термін Ж. Бодрієра). Подолання базової неповноти здійснюється суб'єктом у бажанні, волі до «зваблення», «відповіді» на якусь провокацію реклами, як «порожнього знаку». Тим самим суб'єкт знаходить символічну цілісність (або її ілюзію) за допомогою актуалізації бажання (об'єктивувати в споживанні). Таким чином, специфіка інтернет-дискурсу як культурно-семіотичного та культурно-антропологічного утворення визначається практиками самореалізації, локалізованими дискурсами педагогіки, політики, реклами тощо.

Розглядаючи проблематику комунікації в інтернет-мережі в рамках риторичної теорії, зазначимо, що, не дивлячись на розмаїття характеристик, комунікація в інтернет-мережі багато у чому діє за такими самими законами, як і реальна. Риторичний аналіз інтернет-дискурсу має свої особливості, пов'язані зі специфікою інтернет-спілкування. Розглядаючи проблематику комунікації в інтернет-мережі, в рамках риторичної теорії, буде доречним зазначити, що не дивлячись на розмаїття власних характеристик, комунікація в інтернет-мережі багато у чому діє за такими ж законами, як і реальна. Але потрібно чітко окреслити поле діяльності – у даному випадку буде йти мова лише про текстове спілкування в інтернет-мережі – тобто без залучення аудіо/відеозв'язку. Це викликано тим, що для останнього способу спілкування надто важко провести чітку лінію поділу – наскільки така комунікація є віртуальною? Для текстового ж спілкування потрібно відразу зазначити інший момент. Прагматичні інтерпретації набувають характеру неоднозначних, феномен брехні взагалі трансформується у конструкт, який потребує нового визначення. Окрім того, потрібно відзначити, що проблематичним для риторичної оцінки є і, власне, сам «оратор», тобто мовець, оскільки останній існує лише суто «на віру». Це пояснюється тим, що під час діалогу через інтернет-месенджер, обидва (якщо учасників двоє) користувачі не бачать один одного, а, отже, насправді, на місці кожного із них може бути хтось зовсім інший. Це приводить нас до проблеми «підміни опонента», тобто неможливість зафіксувати та підбрати риторичні прийоми та методи

¹ Ажимов, Ф.Е., Шульмин, И.А. (2016). Специфика интернет-дискурса в контексте постметафизического проекта ж. дегрида. *Историко-философский экскурс*, №12, 116.

під конкретну ситуацію або людину. Звідси можна вже зробити висновок, що потрібні нові підходи до актів комунікації в межах риторичних студій.

Використання риторичних модусів логосу, етосу та пафосу в інтернет-спілкуванні має свою специфіку. Кожен з них – це окрема сфера впливу та апеляцій. Логос – це рівень промови, на якому оратор намагається апелювати до розуму слухачів (у нашому випадку – читачів). Зазвичай логос – це сукупність аргументів, подібних до еристичних, які спрямовані на переконання опонента. Навіть якщо відштовхуватися суто від терміна «логос», то стане вже зрозуміло, що на увазі маєтся слово, яке повинен нести оратор. Складність використання в інтернет-спілкуванні такого риторичного модусу, як логос полягає у тому, що тут важко вирізнити специфічні форми аргументації. Причина у тому, що у цій царині, в цілому, діють такі самі закони аргументації, як і в реальному спілкуванні (за деяким винятком, про який вже зазначалося вище – відносно невербального спілкування). Але, насправді, є суто новий витвір Інтернету – так звані інтернет-меми, що можуть служити як універсальні точки звернення. Інший рівень – етос. Це ті засоби впливу, які використовують моральний аспект людської свідомості. Сюди можна віднести все, що, скажімо так, пов'язано з намаганням апелювати «до совісті». Суто інтернет-явищем виступає прийом тролінгу – метод, що дозволяє спровокувати співрозмовника на конфлікт, який уможливить подальшу суперечку. Суміжним з ним явищем виступає флейм – навмисна провокація оратора задля зміщення мети (теми) діалогу. Тролінг зазвичай оцінюється як негативний метод, але його почасти досить важко відрізнити від реальної аргументації. Третій рівень – це пафос. Цей модус потрібен для того, щоб викликати певні почуття, емоції в аудиторії. Ступінь емоційності, чуйності оратора впливає на тих, хто його читає. Можна говорити про те, що пафос виконує центральну функцію, оскільки людина – це, в першу чергу, емоційне, а не раціональне створіння, тобто, якщо викликати у неї потрібний набір емоцій, то ступінь логічності, обґрунтованості аргументів або рівень довіри до оратора вже не будуть грати такої ролі. Для інтернет-спілкування, знову-таки, існує дуже специфічна форма прояву пафосу – це смайлики – графічні відображення емоцій. Підкреслимо, що специфіка віртуальної комунікації з точки зору риторичних модусів полягає в тому, що в цій сфері відбувається відхилення від класичного тлумачення логосу, етосу та пафосу, хоча інтернет-мем, тролінг і смайли в цілому виконують свою функцію впливу на аудиторію.

У результаті аналізу підходів до розуміння поняття інтернет-дискурсу, виявлено, що у сучасних дослідженнях найчастіше застосовуються такі підходи до вивчення зазначеного дискурсу: когнітивний (Л. Компанцева, П. Сергієнко), семіотичний (І. Ільїна), поліпарадигмальний (Л. Компанцева), психолінгвістичний (І. Ільїна). Для дослідження специфіки інтернет-дискурсу доцільно залучати доробки дисциплін логічного циклу: риторики, теорії аргументації та еристики. Екстраполяція лінгвістичних розвідок на царину логічного знання, дозволяє серйозно розширити розуміння такого складного та багатоманітного феномена як інтернет-дискурс. При цьому відбувається одночасне вивчення і особливостей функціонування мови, і стратегій та форм впливу на учасників комунікації. Відсутність конкретних методик дослідження, нерозповсюдженість специфічних методів і прийомів змушує вчених адаптувати традиційні методи до цілей своєї роботи, проте такі адаптації іноді не враховують особливості інтернет-дискурсу. Отже, інтернет-дискурс на сьогодні залишається одним з найперспективніших предметів вивчення, тому кількість публікацій з цієї теми невпинно зростає в Україні і світі, а тенденції досліджень стають все більш виразними.

References:

1. Azhymov, F.E., Shul'myn, Y.A. (2016). *Spetsyfyka internet-dyskursa v kontekste postmetafizycheskoho proekta Zh. Derryda* [Specificity of Internet discourse in the context of post-metaphysical project. Derrida]. *Ystoryko-fylosofskyu ekskurs* [Historical and Philosophical Excursion], №12, 110-116. [in Russian].
2. Akhrenova, N.A. (2009). *Internet-dyskurs kak hlobal'noe mezhkul'turnoe yavlenye y eho yazukovoe oformlenie* [Internet discourse as a global intercultural phenomenon and its linguistic design]: avtoref. dys. na soyskanye stepeny d-ra fylol. Nauk [thesis for PhD degree in Philosophy], 20. [in Russian].
3. Boychuk, N.V. (2014). *Poliparadyhmal'nyy pidkhhid do vyvchennya Internet-dyskursu* [Multi-paradigmatic approach to the study of Internet discourse]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiya* [Scientific Journal of International Humanitarian University. Philosophy], №12, 200-202. [in Ukrainian].
4. Halychkyna, E.N. (2001). *Spetsyfyka komp'yuternoho dyskursu na anhlyyskom y russskykh yazikakh (na materyale zhanra komp'yuternikh konferentsiy)* [Specificity of computer discourse in English and Russian languages (based on the genre of computer conferences)]: avtoref. dys kand. fylol. nauk: 10.02.20, 21 [thesis for PhD degree in Philosophy.: 10.02.20, 21]. [in Russian].

5. Horoshko, O.I. (2009). *Henderni aspekty internet-komunikatsiy* [Gender aspects of Internet communications]: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya dokt. sotsiloh. nauk: spets. 22.00.04 [thesis for PhD degree in Sociology. Spec. 22.00.04], 35. [in Ukrainian].
6. Hromova, O.V. (2016). Znachenye analytycheskoho dyskursu dlya osoznannya ekzystentsyal'nykh katehoryy [The meaning of analytical discourse for comprehension of existential categories]. *Filosofiya i politolohiya v konteksti suchasnoyi kul'tury* [Philosophy and Political Science in the context of modern culture], Vyp. 1, 41-48. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2016_1_8> [in Russian].
7. Yvanov, D. (2004). *Obshchestvo kak vrytual'naya real'nost'*. *Ynformatsyonnoe obshchestvo* [Society as virtual reality. Information society]. Sb. M.: OOO «Yzdatel'stvo ACT», 13-16. [in Russian].
8. Kaluhyna, T.P. (2000). *Ynternet kak «novaya kunstkamera»* [Internet as a «new cabinet of curiosities»]. Vyrtual'noe prostranstvo kul'turi. Materyali nauchnoy konferentsyy 11-13 aprelya 2000 h. [Virtual space of culture. Materials of scientific conference on 11-13 of April 2000]. SPb.: Sankt-Peterburhskoe fylosofskoe obshchestvo, 133-135. [in Russian].
9. Karasyk, V.Y. (2012). *Yazykovaya matrytsa kul'turi* [Language matrix of culture]. Volgograd: Paradyhma. [in Russian].
10. Parynov, S. (2014). *Ystoky Ynternet tsyvylyzatsyy* [The origins of the Internet civilization]. *Internet*, №15, 10-12. [in Russian].
11. Rusanov, E.K. (2016). Ynternet-dyskurs v dyskursyvnoy paradyhme [Internet Discourse in a Discursive Paradigm]. *Humanytarnie y yurydycheskiye yssledovanyya* [Humanitarian and legal research], №1, 214-219. [in Russian].
12. Ferrara, K., Brunner, H., Whittemore, G. (1991). Interactive written discourse as an emergent register. *Written Communication*, 8 (8), 8-34. [in English].
13. Herring, S.S. *Computer-Mediated Discourse* <<http://www.let.rug.nl/redeker/herring.pdf>>. [in English].